

NOVA TRAZENJA I PUTOVI FUNDAMENTALNE TEOLOGIJE

**OD TRADICIONALNE APOLOGETIKE
DO FUNDAMENTALNE TEOLOGIJE**

Dr Tomislav IVANČIĆ

Fundamentalna je teologija (FT) sva pretvorena u traženje. Ona se otisnula od obala tradicionalne apologetike, ali se još nije našla na čvrstom tlu definirane FT-e. Pojedini autori pokušavaju ostati na metodi apologetike s nešto izmijenjenim stilom, drugi traže sasvim nove temelje FT-e kao znanosti, treći pak nastoje spojiti donedavnu apologetiku s novim zahtjevima FT-e. Još se nije došlo do općeg slaganja koja bi bila narav i kakva bi bila svojstva FT-e. Za jedne bi to trebao biti posve filozofski studij, koji bi ustanovio i opravdao narav kršćanstva kao objavljene religije. Drugi smatraju da FT mora biti teološki postavljena, jer se služi, iako negativno, svjetlom vjere.

Već prema stavu zauzetu prema FT-i prestrukturira se i plan studija na visokim teološkim školama. Na nekim mjestima žele ukinuti FT-u. Drugdje je žele zadržati, ali traže da se u njoj probudi aktualno zanimanje za vjeru i Crkvu. Pomanjkanje priručnika FT-e samo je jedan od znakova da FT još uvijek traži svoj identitet.

Važno je odmah u početku naglasiti da FT spada i u područje istraživanja tzv. graničnih ili rubnih pitanja. Ona mora odgonetati trnovite staze odnosa razuma i vjere, vidljivog i nevidljivog, povijesnog i vječnog, starog i novog svijeta. Ona je stoga uvijek uvjetovana krizama ili kulminacijama razuma i vjere. Njezina je stoga bit, izgleda, da stalno istražuje, da se nikada ne usidri na gotovim rezultatima. Promotrimo, uostalom, redom putove suvremene FT-e.

1. TRADICIONALNA APOLOGETIKA

Apologija ili obrana kršćanske vjere ima svoje početke već u Sv. pismu, posebno u 1 Pet 3, 15: »Budite uvijek spremni na odgovor svakomu tko vam zatraži razlog nade koja je u vama.« No, kao znanost u smislu metodološkog pokušaja opravdanja kršćanstva pojavila se apologetika tek u 17. stoljeću u vezi s teološkim raspravama s protestantima, zatim u susretu s racionalizmom i ateizmom. Ona je dakle bila uvjetovana doga-

đajima izvana. Dok su protestantski teolozi naglašavali subjektivne faktore u vjeri, u klimi protureformacije naglašavala je katolička teologija objektivne faktore, i to Crkvu kao normativnu nositeljicu vjere i mogućnost racionalnog utemeljenja činjenice Objave. Nasuprot patrističkoj i srednjovjekovnoj teologiji, kojima je za sigurnost kako sadržaja tako i činjenice Objave bilo dosta svjetlo vjere, katolički su apologeti načinili sumnjivu razliku između sadržaja i činjenice Objave. Tako je apologetika razvila vanjske znakove, proroštva i čudesa, kao stvarnosti koje bi trebale dokazati da se Bog objavio.

U 18. stoljeću brani katolička apologetika istinu katoličke religije protiv racionalista i protestanata prema trostrukoj shemi: 1. demonstratio religiosa — obrana Božje egzistencije; 2. demonstratio christiana — dokazivanje kršćanske religije kao prave religije; 3. demonstratio catholica — dokazivanje postojanja prave Crkve.

Tek početkom 20. stoljeća pokušavaju apologetski autori temeljito postaviti svoje stavove i prema filozofiji i prema dogmatskoj teologiji. Znanstveno izgrađena apologetika ne može dokazati evidenciju svog izvora, Objave, nego samo evidenciju vjerodostojnosti Objave. Za *Garrigou-Lagrangea* bitna zadaća apologetike jest u tome da prikaže objavljenju religiju »sub racione credibilitatis evidētiaē«. ¹ Očito je, dakle, da apologetika pretpostavlja vjeru, no u dokazivanju se upire samo na razumske dokaze. Za *Gardeila* »apologetika je znanost o razumskoj vjerodostojnosti božanske Objave.« ² Prema definiciji *Đ. Gračanina* »apologetika je znanost o vjerodostojnosti nadnaravno objavljene religije, stečena naravnim svjetlom razuma«. ³ Formalni objekt jest dakle teološki, i to vjerodostojnost Objave, no metoda je strogo razumska. Cilj je međutim apologetike čitava čovjeka pripraviti na čin vjerovanja. ⁴ Ona pokušava najprije teoretski obraditi pojam vjerodostojnosti, a zatim, slijedeći teoretske principe, podvrgava kritici povijesne činjenice kršćanstva. Krećući se sva u području razuma, ona je pokušavala ne samo donijeti sve gradivo potrebno za prihvaćanje kršćanstva barem ljudskom vjermom, nego je tražila i odgovore na sve prigovore protivnika. Ona je dakle branila vlastitu vjersku baštinu i ujedno odbijala napade protivnika. Tako je ona ujedno gradila bedeme oko svojih vjernika utvrđujući i čuvajući njihove pozicije.

2. NEUSPJEH I PAD APOLOGETIKE

Nakon drugog svjetskog rata počela se snažno osjećati ograničenost i jalovost takve apologetike. Razvoj teologije i događaja u Crkvi pred sam II. vatikanski sabor i poslije njega doveli su do pada apologetike. Pokušat ćemo navesti neke od glavnih razloga za tu jalovost i taj pad.

Ponajprije izgleda da je apologetici izmaknut sam temelj; a to je obrambeni karakter. Ekumenski pokret otupio je oštricu među Crkvama i kršćanskim zajednicama. Ateizam je također prestao biti napadački

¹ Usp. GARRIGOU-LAGRANGE, *De Revelatione*, Vol I, Rim 1945, str. 517.

² Usp. C. GEFFRÉ, *Die neuen Wege der Theologie*, Herder 1973, str. 26.

³ Đ. GRACANIN, *Vjerodostojnost objavljene religije*, Zagreb 1961, str. 90.

⁴ Usp. Đ. GRACANIN, *nav. dj.*, str. 94.

i postao način života pokraj života u Crkvama. Svaka obrana postala je anakronistička. Ona je išla mimo problema Crkve, jer se tražio najdublji temelj za jedinstvo u Kristu i ujedno najuspješniji način evangelizacije suvremena čovjeka. Svi kršćani morali su izići iz svojih rovova i iza svojih zidova i pokazati pravu snagu Duha koji je jedino sposoban ujediniti ih i učiniti znakovitima za ateiste.

Ne samo Crkvu nego ni Evanđelje ne treba više braniti. Silan napredak egzegeze i povijesnih istraživanja pokazali su neospornima povijesnost i Evanđelja i samoga Isusa Krista. S druge pak strane premješteni su naglasci s povijesnoga Isusa na uskrsloga Krista. Suvremenom čovjeku nije toliko važno prošlo događanje, nego da li taj Isus Krist može danas oslobađati čovjeka za novi život. Učinkovitost vjere danas postala je ujedno nekako dokaz i za povijesnu stvarnost Isusa Krista.

Na taj način oslabljen je dosadašnji način dokazivanja pomoću evanđeoskih čudesa, proroštava i svetosti Crkve. Čudesa se traže danas. Njihovo događanje danas skida sumnju i s onih u Evanđeljima. Tako se apologetika našla prisiljenom tražiti nove temelje svog opstanka. S druge je strane i egzegeza pokazala da se evanđeoska čudesa ne mogu gledati samo sa stajališta uzročnosti i religijskog promatranja. Ona imaju daleko širi raspon razumijevanja, znakovitosti i stvarnosti. Pokazalo se također da je dotadašnje gledanje na svetost Crkve bilo na slabim temeljima, jer se onakva kreposnost mogla susresti i u drugim religijama. Svetost kršćana jest drugačija i znakovitija, a to je po znamenjima koje daje očito Duh Sveti. Ona je osim toga masovnija, nego što smo to dosada obično gledali, iznoseći samo svece kao primjere moralne veličine Crkve.

Zbog takva stanja stvari, da se naime osobna vjera ne može skrivati iza vjere Crkve, nego mora postati osobno uvjerenje i osobni doživljaj, i da ta osobna vjera mora i danas pokazati čudesa i istinsku svetost, učinilo je suvišnim dokazivanje odnosa naravnog i nadnaravnog. Nadnaravno se jednostavno doživljava u naravnom i zato je malo potrebno dokazivanje mogućnosti tog prodora nadnaravnog u naravno. Tako je i vjerodostojnost i vjeroobvezatnost, kao formalni objekt apologetike, izgubila svoju efikasnost dokazima iz prošlosti. Traži se nov pristup, ne toliko dokazivanja, nego pokazivanja vjerodostojnosti kršćanstva.

Treba ovdje naglasiti, zbog mogućeg nesporazuma, da se ne radi o isključivostima, nego o novim pogledima. Ne želi se dakle reći da je nemoguće starim metodama i danas graditi apologetiku. Želi se samo reći da je to postalo jalovo i suvišno. Kad se pak govori o novim dokazima iz učinkovite suvremene vjere, onda se ne želi reći da već imamo obilje takvih čudesa među nama i da je svetost kršćana postala već masovna. Želimo samo reći da se ta čudesa nazrijevaju na obzorjima Crkve kao i ta svetost koju daje Duh Sveti Crkvi danas. Želimo također reći da suvremeni čovjek čeka takva čudesa kao dokaz vjerodostojnosti kršćanstva. Suvremena FT mora s time računati a iznositi temelje kršćanstva, i to one koji su sposobni probuditi u Crkvi događaje čudesa i dovesti do masovne svetosti, ne samo one skrivene nego i vidljive i zato znakovite. To dakle znači da ona mora prestati biti apologetika, obrambena znanost, i postati fundamentalna, a to znači ona koja postavlja temelje vjere i teologije.

Baš u tim temeljnim pitanjima apologetika je postala manjkava. Ona je htjela pokazati vjerodostojnost Crkve i kršćanskih dogmi izvana, prije nego je kritički i teološki razmotrila temeljnu dogmu i stvarnost kršćanstva — Objavu. Objava je naime transcendentno-teološka kategorija, koja je preduvjet svakoj teologiji i koja je ujedno obuhvaća. Ona nije stvarnost koja bi se mogla dokazati samo razumskim istraživanjem. Nije stoga dosta, kako je to radila klasična apologetika, postaviti samo opća pitanja o mogućnosti, primjerenosti i nužnosti Objave. Treba je svestrano proučiti onakvu kakva je u Svetom pismu i Predaji te u njezinu značenju za vjernika i suvremena čovjeka.

Iz tog općenitog apologetskog pojma Objave kao sama od sebe nametnula se i druga manjkavost apologetike, naime razlikovanje između onoga *što* Bog objavljuje i činjenice *da* on objavljuje. To naime vodi stanovitom ekstrinsecizmu prema kojem sud o vjerodostojnosti osigurava činjenicu Objave, dok vjera traži prijanjanje uz sadržaj Objave. Tako je Objava shvaćena intelektualistički, kao pripočivanje nedokazivih istina, umjesto kao događaj sam. Objava je međutim i kao činjenica predmet vjere.

Najčešće spominjana manjkavost apologetike, koje smo se već donekle dotakli, jest u tome što je ona razvijala razumske motive vjere koji ne stoje u ovisnosti o životnim motivima vjernika. Apologetika se trudila da apodiktičkim argumentima metafizičke, fizičke i povijesne naravi dokaže istinitost kršćanske religije i katoličke Crkve. Ti dokazi, međutim, malo su koga uvjeravali. Ne mogu se uzeti motivi za vjeru koji su nastali u međukonfesionalnim raspravama i u doba racionalizma i prenijeti ih kao valjane motive i za čovjeka koji živi danas u drugim socio-kulturnim prilikama. Opravdati vjeru znači pokazati smisao kršćanstva u odnosu na moralno angažiranu svijest čovjeka kao i u odnosu na njegovu povijesnu situaciju. Apologetika bi danas morala polaziti ne a priori nego a posteriori. Ona ipak unatoč tome mora biti sveopća, važiti za sve kulture i sve ljude. Zato ona mora pronaći u Objavi ono što je temeljno za samu Objavu i ujedno za svakog čovjeka. Drugim riječima, ona mora postati temeljna teologija Objave i vjere.

Jalovost apologetike bila je uvjetovana i metodom koja je dopuštala da se manipulira protivnicima od kojih se branila. Ona je naime, zatvorena u sebe, sama stvarala sliku o protivnicima, kako bi onda prema toj slici obarala njihove argumente. Ona se dala ujedno zavesti od protivnika, koji su joj bacali kosti da ih gloda, tako da je zaboravila na čovjeka koji je umirao pokraj nje u nevjeri.

Spomenimo još da je ton apologetike većinom bio polemički. To danas odudara, jer se traži dijalog i ekumensko razumijevanje među ljudima. Polemički ton imao je nešto i od ograničavanja čovjekove slobode i dogmatizma. Apologetika je dokazivala da se Bog objavio, da je čudesima potvrdio svoju Objavu i da je osnovao Crkvu i njoj predao svoju Objavu. Od čovjeka se sad tražilo da prihvati tu Objavu, jer ako se Bog objavljuje, onda čovjek mora slušati. Bila je to nebiblijska slika Boga i čovjeka. Zato je već rascvat biblijskih znanosti morao staviti u krizu i gotovo dovesti do pada tradicionalnu apologetiku.

No znači li to pad i FT-e ili pak njezinu trenutnu krizu i pronalaženje novih putova na kojima će naći svoj identitet?

3. U NOVIM TRAZENJIMA

U toj neizbježnoj krizi apologetike nazrijevaju se još uvijek tri tendencije: jedni pokušavaju ostati na pozicijama tradicionalne apologetike, drugi napuštaju apologetiku kao i traženje neke FT-e, treći pak, a ti su u većini, traže nove puteve FT-e i smatraju da su već pronašli spasonosne obale nove znanosti.

Predstavnici prve tendencije smatraju da je najbolji put uvijek ići tradicionalnim stopama. Zato za svoje polazište uzimaju strukturu i orijentaciju tradicionalne apologetike.⁵ Novina ima ipak na filozofskom i povijesnom području. Povijesno opravdanje kršćanske religije pokušava se prilagoditi suvremenim dostignućima egzegeze. S filozofskog stajališta tradicionalna apologetika pokušava govoriti o problemu boli i smrti, smatrajući da je to živo u životu suvremenih ljudi. Stil te apologetike pokušava biti skromniji i ne namjerava rješavati sve probleme na području suvremene FT-e.

Međutim ostaje pitanje otvoreno da li je to suočavanje s problemima koje nabacuje suvremena filozofija ili bijeg od njih. Većinom se događa, i to je predbacivanje ateističkih filozofa, da suvremena apologetika proglasi kritiku filozofa kao nešto što ne pogađa kršćansku vjeru, nego druge religije. Time se kritika priznaje, i sud te kritike, kao ispravan, no proglasi se da to ne pogađa vlastite pozicije i na taj se način pokušava doći do opravdanja kršćanske vjere.⁶

Oni koji smatraju da apologetika nema više prave svrhe, ali isto tako ni FT razdijelili su građu FT-e na razne traktate i predmete. Problematika Kristova božanstva povjerena je kristologiji. Problematika povijesnosti Isusa Krista i Evanđelja prepuštena je egzegetima. Ostali dio proučava filozofija religije i povijest religija. Drugi su pak čitavu FT-u prepustili dogmatici. Ona se pojavljuje kao jedna od dimenzija dogmatike. Drugi su opet poistovjetili problematiku vjerodostojnosti kršćanske religije s globalnim predstavljanjem kršćanske kerigme. Najvažnije pitanje za njih je Krist vjere. Već prema tome što tko smatra važnim iz područja FT-e, dodjeljuje to na proučavanje drugim teološkim disciplinama. Tamo gdje smatraju da je važna povijesna dimenzija i egzegetski rezultati, inzistira se na proučavanju povijesti spasenja, zatim na pojavi, svjedočanstvima i znakovima Kristovim, na vrijednosti Evanđelja kao povijesnim dokumentima, na problemima hermeneutike i demitizacije. Oni koji smatraju da je važno pronaći smisao Objave, zaustavljaju se na filozofskim pitanjima. Treći pak na brzinu prelaze povijesna pitanja i odlučno se daju na teologiju Objave, vjere i Crkve.

No najveći broj autora strpljivo traži mjesto, smisao, metodu i objekt FT-e koja bi odgovarala današnjim potrebama Crkve i teologije. Zajedničko svima njima jest to da se nastoje osloboditi plana FT-e koji je odredila neoskolastika, zatim da se mijenja i onaj kome je upućena FT, a u skladu s tim i način pristupa, te novi odnos prema dogmatici i filozofiji.⁷ Ta znanost u živom traženju želi prije svega biti cjelo-

⁵ Usp. V. BOUBLIK, *Incontro con Cristo. Credibilità della religione cristiana*. Rim 1968, str. V.

⁶ Usp. R. SCHAEFFLER, *Die Religionskritik sucht ihren Partner. Thesen zu einer erneuerten Apologetik*, Herder 1974, str. 19.

⁷ Usp. I. B. METZ, *Apologetik*, u *Sacramentum mundi* I, 1967, str. 266—276.

vita. Napuštajući teren klasične apologetike, koja je dopuštala samo objektivni, razumski postupak, FT uzima sada u obzir i subjektivne elemente, analizirajući ih kao objektivne strukture vjerničkog subjekta. Ona smatra da je nemoguće istinu kršćanstva utemeljiti samo na povijesnoj osnovi. Tako ona spaja objektivnu i subjektivnu apologetiku, u isti mah iskustvo Objave i njezinu povijesnost. FT time spaja i proučava dva temelja kršćanske egzistencije, Objavu i vjeru. Vjerodostojnost Objave ova postavlja tako da pokazuje odnos kršćanstva i ljudske egzistencije u svim njezinim dimenzijama. Iz ovoga je ujedno jasno zašto ta nova znanost ne želi nositi ime apologetike, nego FTe-. Ona proučava temelje kršćanstva, Objavu i vjeru, shvaćajući da su oba ova temelja izvor kršćanstva. Ne postoji naime Objava neovisno o onome kome je upućena. Tako se ne može razumjeti Objava bez njezina življenja u Božjem narodu. Na taj se način rješava ujedno i hermeneutički problem. Objava kao takva predstavlja hermeneutički postupak.

Y. Congar definira FT na slijedeći način: »FT označuje ili neku funkciju teologije, njenu funkciju obrane i utemeljenja, ili neki dio teologije koji obuhvaća proučavanje Božje riječi i prihvaćanje te riječi od strane čovjeka.«⁸ Congar dakle vidi trostruku funkciju FT-e. Prva je u tome da brani i postavlja temelje, druga da proučava Božju riječ i vjeru, treća da pripravi teologiji njenu epistemologiju i metodologiju. Ova definicija zahvaća cjelovito, no još se osjeća manjkavost antropološkog aspekta.

N. Dunas gleda FT samo s aspekta teologije Božje riječi. Za njega je »FT kritička teologija Božje riječi u svojoj biti, i svojim pojavama, u svojim izvorima i izrazima.«⁹

A. Kolping promatra FT više apologetski, iako svoje priručnike piše u sasvim novoj metodi i na sasvim nov način. Za njega je »FT dio katoličke teologije koja se bavi razumskim temeljima rimokatoličke vjere.«¹⁰ On vidi da bi trebalo krčiti nove putove FT, no nema snage da potpuno napusti utrte staze. Zato se bori za integralnu FT »FT je kao znanost svestrano i metodički utemeljena spoznaja puta razumskog utemeljenja vjere.«¹¹ Kolping kao da je zbunjen pred novim zahtjevima. On u prvom svesku svog priručnika FT-e opširno obrađuje religijsko-filozofska pitanja i teoriju spoznaje vjerodostojnosti Objave. U drugom pak, veoma opsežnom, obrađuje konkretnu povijesnu Objavu ne na stari apologetski način dokazima čudesa i proroštava, nego u uvjerenju da je Bog, objavljujući se preko posrednika, u samom individualnom i kulturnom ambijentu stvorio dodirne točke vjerodostojnosti. Kolping zato na određeni način referira svetopisamsku Objavu iznoseći je u kritičnosti egzegetskih rezultata.¹² Autor je tu ipak nekritičan, tako da čitalac ne nalazi točke koje bi mu služile kao put k vjerodostojnosti. U nedoumici što i kako učiniti Kolping je, čini se, natrpao mnoštvo materijala koje samo još više daje dojam da se FT ne može graditi na takvim temeljima.

⁸ *Dictionnaire de la foi chrétienne I*, Paris 1968, str. 769.

⁹ N. DUNAS, *Les problèmes et le statut de l'apologétique*, u RSPTh 43 (1959) 680.

¹⁰ A. KOLPING, *Fundamentaltheologie I. Theorie der Glaubwürdigkeitserkenntnis der Offenbarung*, Münster 1968, str. 21.

¹¹ A. KOLPING, *nav. dj.*, str. 25.

¹² Usp. A. KOLPING, *Fundamentaltheologie II. Die konkret-geschichtliche Offenbarung Gottes*, Münster 1974, str. VII.

R. Latourelle smatra da je osnovni objekt FT-e Objava i vjera. Taj dvostruki objekt promatra ona pod dvostrukim vidom, pod vidom povijesnog događaja i pod vidom misterija. Promatrajući pod vidom misterija, FT obrađuje svoj predmet dogmatski. Objavu pak i vjeru kao povijesni događaj obrađuje apologetski. Kad se Objava i vjera uzmu kao cjelovit objekt, omogućeno je doći do cjelovitog razumijevanja Objave. Istodobno on postaje prva kategorija teologije. Objava i vjera, tradicija i inspiracija, dogma i učiteljstvo na sličan su način kao pojmovi bitka, istine, sigurnosti, evidencije i objektivnosti u filozofiji, prvi pojmovi teologije.¹³

Već sam objekt FT-e kao Objava i vjera pokazuje da će u FT-i biti onih elemenata koji su stalni, ali i onih koji se mijenjaju, već prema promjenama čovjekovih životnih uvjeta. Među najteže probleme suvremene FT-e Latourelle ostavlja povijesnu dimenziju Objave i vjere, problem znakova Objave i hermeneutski problem. Zanimljivo je da on smatra, oslanjajući se na II. vatikanski sabor, da teologija znakova, autentična i kompletna, mora biti utemeljena na osnovnim znakovima kršćanstva, a to su Krist, Crkva i Radosna vijest o spasu. On posebno naglašava da je najjasniji znak danas život po Evanđelju, tj. preobrazba čovjeka u novo stvorenje djelovanjem Duha Svetoga.¹⁴

Za R. Panikkaru FT je određena metateologija. Ona mora pronaći one temelje Objave i vjere koji stoje iznad svih promjena i vrijede za sve ljude i vremena. On razlikuje između sadržaja vjere i uvjeta njezina razumijevanja. Zato je FT »teološka aktivnost koja kritički proučava vlastite hipoteze i spremna je uvijek staviti u pitanje svoje pretpostavke, i to ne kao da bi to bio neki drugi temelj na kojem bi trebalo podići u vjeri neku drugu gradnju, nego u nastojanju da dovede do razumijevanja teološke situacije u određenom kontekstu.¹⁵ Zato bi FT za njega bila stalno razmišljanje nad vjerom i Objavom. A to onda znači da bi se gradila iz vjere, a posteriori, a ne a priori. FT-u stavlja on zato ne na početak teološkog razmišljanja, nego na kraj. Po njemu se vjera ne oslanja na temelje koje postavlja FT, nego nam razmišljanje nad činom kršćanske vjere i nad činjenicom kršćanstva omogućuje da razumijemo uvjete te vjere u određenim situacijama.

FT ima danas zadatak otkriti temeljne strukture vjere i uvjete koji omogućuju vjeru, a to znači riješiti pitanje motivacije, smatra H. Fries. Ona bi trebala dati neku vrstu teološko-transcendentalne definicije vjere. No, FT treba u isti mah pronaći u čovjeku uvjete za tu vjeru, tj. onu unutarnju stvarnost čovjeka u kojoj on sebe doživljava kao shvaćena radikalno nova i temeljito realizirana, i kao takva koji u vjeri nalazi odgovore na svoja pitanja. Otkriti da vjera spada u temeljne stvarnosti čovjeka. FT ostaje bez toga obična ideologija.¹⁶

„ I. Segundo pokušava od FT-e učiniti teologiju dijaloga. On se pita služi li FT da čovjeka uvede u terminološki i simbolički svijet

¹³ Usp. R. LATOURELLE, *Smembramento o rinnovamento della teologia fondamentale?*, u *Concilium* 6 (1969) 50—51.

¹⁴ Usp. R. LATOURELLE, *nav. dj.*, 54—59.

¹⁵ R. PANIKKAR, *Metateologia o teologia diacritica come teologia fondamentale*, u *Concilium* 6 (1969) 67.

¹⁶ Usp. H. FRIES, *Dall'apologetica alla teologia fondamentale*, u *Concilium* 6 (1969) 78—81.

dogmatike ili da neupućenima približi dogmatiku i Crkvu. Evangelizacija je onemogućena ako se događa samo prvo umjesto drugoga.¹⁷

J. Welgrave smatra da FT ima dva zadatka. Prvi je u tome da skupi i sredi sve ono što može kršćansku poruku učiniti prihvatljivom. Drugi pak u tome da se otklone sve objeckije koje mogu štetiti prihvaćanju te poruke.¹⁸

J. Cahill drži da FT mora biti bitno povijesna. To međutim ne znači da se, kao dosad, bavi problemima prošle povijesti, nego poviješću sadašnjeg trenutka. Teolog FT-e mora postati tumač sebe, svoje kulture, svojih suvremenika i Božje samoobjave. Teolog se mora pitati kako se Bog danas objavljuje. To znači da će takav teolog morati vršiti službu analognu onoj koju su imali proroci Staroga zavjeta.¹⁹ Teolog mora poznavati druge znanosti kao psihologiju, psihijatriju, socijalne nauke i sl. kako bi upoznao povijesnog čovjeka kao subjekta Božje samoobjave. Istodobno on mora poznavati objektivnu Božju poruku.

C. Geffré smatra da će FT morati nadići kako objektivizam neoskolastičke tako i antropocentrizam egzistencijalne teologije. Ona će morati kršćanstvo učiniti vjerodostojnim tako da učini vidljivima socijalnu i eshatološku dimenziju kršćanstva. FT nema danas zadatak da proučava odnos razuma i vjere, nego teorije i prakse u vjeri.²⁰ Osim toga FT bi morala vršiti kritičku i hermeneutsku ulogu teologije.

Prema predlošku H. Bouillarda FT bi morala najprije obraditi pitanja Objave, vjere i religije. Zatim bi trebalo analizirati ljudsku stvarnost i potražiti u njoj odnos prema Apsolutnom. Potom bi valjalo pokazati povijesno življenje kršćanstva u Crkvi, a nakon toga povijesni izvor kršćanstva. Kao zaključak moglo bi se pokazati u čemu kršćanstvo nadvisuje sve religije.²¹

Ovaj pregled živa traženja na području FT-e pokazuje stalne elemente, ali isto tako i promjenljive, zbog povijesnosti vjere i Objave. Pokušajmo izvući neke perspektive FT-e.

4. KRITIČKI OSVRT I PERSPEKTIVE FT-e

Svaka je znanost u službi istine. Ona dakle nema smisla u samoj sebi. Teologija je znanost u službi vjere i Crkve. Zapravo u službi istinitosti vjere i Crkve. Istinitost pak kršćanske vjere i Crkve mjeri se prema Božjoj riječi izrečenoj u Sv. pismu i Predaji. Ta istinitost nije samo teoretska nego i praktična. Zato u kriterij istinitosti Crkve ulazi ne samo riječ Sv. pisma nego i proživljavanje te riječi u vjernicima. A to znači Predaja u širem smislu. Drugim riječima, temelji Crkve, a to znači mjesta na kojem se susreću Bog i čovjek, bolje reći, povijesni Bog i povijesni čovjek, jesu Objava i vjera. Želi li FT biti zaista znanost o temeljima teologije i vjere, ona mora proučavati bitne temelje koji vode do istinitosti Crkve, teologije i vjere. Ona mora biti u službi.

¹⁷ Usp. J. SEGUNDO, *Dialogo e teologia fondamentale*, u *Concilium* 6 (1969) 82.

¹⁸ Usp. J. WALGRAVE, *Alla ricerca di una teologia fondamentale per il nostro tempo*, u *Concilium* 6 (1969) 103.

¹⁹ Usp. J. CAHILL, *Una teologia fondamentale per il nostro tempo*, u *Concilium* 6 (1969) 119–120.

²⁰ Usp. C. GEFFRÉ, *Die neuen Wege der Theologie*, Herder 1973, str. 44.

²¹ Usp. H. BOUILLARD, *Logik des Glaubens*, Herder 1966, str. 38–40.

Na tom pitanju službe izgleda da se slomila tradicionalna apologetika. Ona se dala odviše zadržati pojedinim filozofskim kritikama kršćanstva tražeći odgovor na njih, te je s jedne strane zaboravljala na povijesni hod kršćanstva i tako morala zastarjeti s odgovorima, a s druge se strane odvojila od pitanja koja su se nametala vjerničkom mnoštvu u svagdašnjem proživljavanju vjere. Ona je postajala roba na filozofskom tržištu. Umjesto teologije postajala je filozofija. Tako je za nju i Božja egzistencija bila filozofska, a ne teološka istina. Bilo je to strano da se kršćanska teologija morala temeljiti na općoj istini o Bogu, a ne na kršćanskoj. Razlog je tu i za činjenicu da u Crkvi imamo mnogo religioznih, ali malo kršćanski sazrelih. Osim toga, apologetika je previše odvušla pažnju na razumske temelje vjere. U kršćanskoj je vjeri međutim temelj prave sigurnosti u milosnom djelovanju Duha. Razumsko-filozofski dokazi ostavljaju čovjeka hladnim. Nastao je rascjep između razuma i vjere.

Nikakvo čudo da je apologetika danas diskreditirana. Ona više ne služi. No, treba u isti mah naglasiti da se ne radi o nekom odbacivanju njezina predmeta. Došlo je zapravo do dijalektičkog razvoja od apologetike do FT-e. Umjesto njezine uloge u obrani vjere prešlo se na iznošenje temelja vjere i Objave.

Kome je upućena FT? Teistima ili ateistima, evangelizatorima ili evangelizantima? Konkretno gledano, ona je kao sustavna znanost upućena evangelizatorima, odnosno studentima teologije na početku teološkog studija. Ona nije temelj vjere i teologije, nego obrađuje sustavno pitanja koja su temeljna za vjeru i teologiju. Ona je dakle za one koji već imaju vjeru. Služi vjerniku da posvijesti svoju vjeru, da mu dade razumijevanje osnovnih polazišta vjere. FT ne bi prvenstveno htjela dati evangelizatoru oruđe u ruke za obraćanje nevjernika ili učvršćivanje vjere vjernika, nego samom njemu dati razumijevanje Objave i vjere i u njemu pokrenuti novi život. Iz znakovitog svjedočenja tog novog života u njemu moguće je uspješno navijestiti svakome, vjerniku ili nevjerniku, kršćansku vjeru. Naravno da će tako obrađena FT služiti i drugim vjernicima da shvate bitne stavove kršćanstva i kroz to razumijevanje sazriju, kao i nevjernicima da se informiraju o temeljima kršćanstva.

U bitne temelje i izvore kršćanstva spada Objava. Stoga je nužno proučavati samu Objavu da bismo spoznali čemu ona, što traži od čovjeka, da li ima Boga i kakav je on. Sigurno da tu Objavu treba razumski utemeljiti, treba ljudski biti siguran da se ne radi o nečemu izmišljenom. Zato je vrlo važno da FT iznese sve dokaze za povijesnost Isusa Krista. Jednako je važno da ona iznese i argumente da je on doista Božji poslanik. Također i dokaze da je uskrsnuo. Sve se to dade izvesti povijesno-kritičkim metodama proučavajući samu Objavu. No time kršćanstvo ostaje još uvijek nevažno za čovjeka. Sve to ostaje istinita povijest, ali ne i tako uvjerljiva da bi čovjeka prisilila da je prihvati kao jedinu alternativu života. Smjeli bismo zato reći da time još nismo dirnuli u temelje vjere. To su tek neki preduvjeti za vjeru. Stoga je nužno ići tamo gdje su zaista temelji kršćanske vjere.

Objava je prvenstveno događanje, a ne samo skup istina. Ona je djelo Božjeg oslobađanja čovjeka po Isusu Kristu. Ona je zato prven-

stveno dijalog između Boga i čovjeka. Ako u tom dijalogu čovjek ne može i danas doživjeti Boga kao partnera, i to ne kao općenitog partnera u savjesti, nego kao kršćanskog partnera, tad ostaje nešto neistinito u Objavi. Ujedno znamo da su u Objavi istine koje se trebaju ostvarivati i samim ostvarivanjem postati znakovi. Ne događaju li se dakle ti znakovi, toje znak neistinitosti kršćanstva. Tada je ono neuvjerljivo. Vjerodostojnost kršćanstva leži dakle u znakovima danas, a ne toliko u znakovima prošlosti. FT bi stoga trebala pokazivati ta događanja u današnjici. Ili, ako ta događanja izostaju, onda bi morala objasniti zašto ona izostaju. Samo je tako na službi Crkvi i svijetu. No važno je znati o kakvom se to znakovitom događanju radi. Ako je naime Objava samo bilo kakvo događanje, ili neko dobrohotno dolaženje Boga u susret čovjeku, onda ona nije ni malo sudbonosna za čovjeka. Kršćanstvo postaje samo zanimljiva igra između Boga i čovjeka. Objava nam međutim kaže da je to događanje spasa čovjekova. No važno je da to zaista bude događanje. Ako čovjek već na zemlji doživljava svoje oslobođenje od grijeha, svoje otkupljenje, svoj spas, tada može i vjerovati i ujedno drugome pomoći da uzvjeruje. Osim toga, onome tko doživljava spas daje Duh i posebne znakove za svjedočanstvo drugima. Objava je dakle događanje čovjekova spasa. Čovjek je u egzistencijalnom ropstvu iz kojeg ga može izvući samo Bog. Tako nam kaže i sama Objava. No, kao što spas nije samo nešto nevidljivo nego ima svoje znakove, tako i grijeh ima svoje znakove i svoju vidljivost.

Kad se radi o oslobađanju, potrebno je da čovjek vidi kako se stvarno radi o njegovu temeljnom oslobađanju, o onome koje može polučiti samo Bog. Potrebno je zato poznavati čovjeka da bismo vidjeli njegova ropstva. Nužno je pokazati kako je čovjek nemoćan da ostane pošten u savjesti, da se opravda pred sudom vječnosti. Potrebno je uočiti kako je on nemoćan pred smrću, pred svojim rođenjem kojim je gurnut u život koji više ne može odbaciti, pred nužnošću da čini dobro i mrzi zlo, pred nužnošću da misli i traži smisao, pred ropstvom zakonima i borbi za svagdašnji kruh, pred ropstvom nagonima i sl. Čovjek je nemoćan i pred pitanjima odakle je i kamo ide, pred pitanjima ima li zaista Bog. Sve su to mučna, neizbježna i temeljna pitanja bez čijeg je rješenja sve besmisleno. Objava bi trebala biti oslobođenje čovjeka od tih besmisala i ropstava.

Ovdje međutim nastaje trnovito pitanje odnosa razuma i vjere, odnosa naravnog i nadnaravnog, odnosa filozofije i teologije. Teologija može odgovarati na pitanja koja su postavljena unutar vjere. A egzistencijalna čovjekova pitanja su postavljena unutar razuma. To su dva područja: u jednom pitanje, u drugom odgovor. Kako izići iz tog procijepa? Izgleda da je neko rješenje u znakovitosti odgovora. Ako se čovjek doista osjeća oslobođenim, ako on doživljava svoje otkupljenje onako vidljivo kako je doživljavao svoje ropstvo, tad se nekako nalazimo kao na istim područjima. Tad je vjera postala opipljiva i ne znači samo nešto nevidljivo i odgođeno za eshatološku konačnicu. Zato je pitanje neće li suvremeno događanje djelovanja Duha Svetoga biti jedno od mogućih rješenja te dileme: razum ili vjera. Ono naime nosi svoje znakove kao u prvim vremenima Crkve, kad je svaki bio ponukan na

vjeru ne samo nutarnjim djelovanjem Duha Svetoga nego i znakovima i znamenjima koja su činili apostoli i vjernici snagom Duha.

Možda bi još jedan vid vjere mogao pripomoći razumijevanju tog pitanja. Vjera znači povjerenje u osobu koja nam jamči za neku istinu. Kad se radi o kršćanskoj vjeri, tad je važno naglasiti da Isus Krist nije samo Bog nego da je bio i ostao čovjek. To onda znači da mu možemo dati svoje povjerenje i kao čovjeku. Potrebno ga je poznavati kako bismo imali razloga da mu vjerujemo. Djelovanje onoga što je on obećao znakovit je dokaz istinitosti njegovih riječi. On sam postaje tako znak Objave. Naša vjera ne biva nešto nedohvatljivo razumu. Ovdje onda i prošla povijesnost Isusa Krista biva važna, i zato su povijesna kritika i egzegeza doista nužne.

Iz svega proizlazi da se FT mora baviti pitanjima Objave i vjere. U tome se danas slažu gotovo svi autori. Međutim, takvo gledanje na objekt FT-e nužno dovodi do tretiranja graničnih područja vjere. Radi se o djelu koje se događa između osoba Boga i čovjeka. Radi se dakle o međusobnom miješanju vječnoga i vremenitoga, povijesnoga i nepovijesnoga, ljudskoga i Božjega, milosnoga i razumskoga. Budući da su Objava i vjera temelji kršćanstva, FT ne može apstrahirati ni od jednog od toga. Ona se mora upuštati u pitanja koja iskrsavaju iz te nikad neriješene problematike. To onda znači da ona nikad ne može biti dovršena, nego stalno u gradnji i previranju. Tu leži paradoks FT-e. Ona mora biti temelj, i na početku teološkog razmišljanja, a ona sama nije gotova. Ona tako dijeli sudbinu vjere, koja je u isti mah sigurna i opet samo vjera, a to znači oslonjena više na svjedočanstvo nego na očevidnost.

FT mora biti temeljna i za teologiju. Već stoga što obrađuje temeljne izvore teologije, Objavu i vjeru. Ona čini ujedno i određenu epistemološku uslugu teologiji. Ona naime utvrđuje osnovne postavke iz kojih može rasti teologija, utvrđuje smisao Objave, partnerstvo Boga i čovjeka, spasonosnost kao bitni znak Objave i vjere, jamstvo Duha i Isusa Krista za istinitost Objave i vjere, te Crkvu i učiteljstvo kao službenike te Objave i te vjere. No ovakva FT ujedno pomaže teologiji da se ne zatvori u svoj geto. Ona naime pokazuje na čovjeka zbog kojega je teologija, i tako, usmjerujući pogled teologije na egzistenciju čovjeka i njegovu osobu kao partnera i svrhu Objave, pomaže joj da bude shvatljiva i djelotvorna danas. Pokazujući Objavu u njenoj osnovnoj dimenziji, kao i čovjeka u njegovoj osnovnoj dimenziji, FT daje čvrste temelje za teologiju i za njezinu službu učiteljstvu.

Budući da je osnovni predmet FT-e Objava i vjera, to onda znači da je teološki i povijesni traktat o Objavi, kao i o Crkvi, nuždan u njoj. Budući da se ujedno radi o dijalogu Boga i čovjeka, FT mora proučiti misli koje daje Objava o čovjeku, kao i misli koje ima čovjek o Bogu. Biblijska antropologija bila bi zato važan element FT-e, ali je isto tako neizbježan i govor o drugim religijama. Tako je moguće shvatiti čovjeka ne samo iz njegova ljudskog proučavanja nego i iz Božje odluke, a u isti je mah lakše uočiti u čemu je posebnost kršćanstva i otkupiteljska snaga ne samo za ateiste nego i za religiozne. FT mora jasno pokazati da Objava kao događaj doista ispunja osnovne težnje čovjeka i da liječi od njegovih osnovnih, ljudski gledano, neizlječivih rana i pukotina.

Ona mora ujedno pokazati kako Objava u Isusu Kristu ispunja ono za čime teže religije. Ona ne dokida, nego ispunja religije. Zato ni sama nije jedna od religija. Ona jedina omogućuje da se može vjerovati *Bogu*. Religije daju i traže da se vjeruje *u Boga*. Kršćanstvo ima povijesnog Boga i traži vjeru ne toliko u njega nego njemu.

Zaključujući možemo reći da su elementi povijesne kritike određeni preduvjeti za FT-u. Bitno je dati uvid u temeljne postavke kršćanstva i njegova smisla i pružiti one elemente koji omogućuju da se to kršćanstvo danas znakovito, vidljivo događa. Zato su evanđeoska čudesa i Kristovo uskrsnuće važni kao preduvjeti, a ne toliko kao odlučni motiv za vjeru. Stoga je danas Crkva najsnažniji i najtraženiji znak i kriterij istinitosti kršćanstva. Crkva naime kao vidljivo događanje spasa, Crkva koja mora danas pokazivati svoju vidljivu znakovitost. Ne znači da baš takva znakovitost mora biti u svim vremenima istog intenziteta. Isto tako ne znači da i evanđeoska čudesa nisu važan znak danas. Kao što i ne znači da Crkva nije uvijek bila i trebala biti važan znak. No želimo reći da se danas naglasak premjestio s povijesnih znakova na suvremene i sa stvari na osobe.

Za ovako opsežan studij nije dosta neki uvod u kršćanstvo ili u misterij spasa. Budući da se radi o cjelovitom studiju, ne može on biti nadomješten antropološkim traktatom ili nekim teološkim traktom o Objavi i Crkvi unutar dogmatike. Temeljne postavke o čovjeku i Bogu ovdje moraju biti ujedinjene, kao i temeljne postavke o kriterijima povijesne Objave i motivima povijesne i sadašnje vjere. Danas, kad je sve postavljeno u pitanje, FT mora biti temeljit studij o temeljima kršćanstva. Na tim će temeljima moći izrasti današnja teologija i iz tih će temelja izići uspješan evangelizator. Tako FT služi Crkvi danas.